

Marija Planić-Lončarić

Institut za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu
Odjel za povijest umjetnosti

Izvorni znanstveni rad
predan 15. 11. 1990.

Dubrovačka luža

U ugodnom podneblju naše obale često se grade natkriveni otvoreni paviljoni, lože, trijemovi. Bez obzira da li su vezani s linijom gradskog zida, s dućanima gradskih ulica, s unutrašnjom malih crkava na selu ili stambenih objekata na ladanju – oni su uvijek rado a i često rabljeni dijelovi zgrada. Oni predstavljaju i prijelazne, vezne površine zatvorenih, unutarnjih dijelova pojedinih zdanja i okoline. Ljetne su žege blaže u njihovoj zaštiti, a kasne kiše manje neugodne. Prostora tog tipa bilo je izgrađeno veoma mnogo tijekom antike, renesansna su ih stoljeća njegovala, a nisu izostajali ni u ostalim razdobljima. Dovoljno je prisjetiti se pavijuna barokne kuće na vrhu ulice Pobjijana u Gradu ili onog vile Jakšić Drage Galića na Lapadu te trijemova Horvatovog objekta Banac na Pločama.

Loža¹ grada Dubrovnika izgrađena je 1356. u istočnom dijelu najprometnije ulice Place. Srušena je na početku XVIII. stoljeća (1708), no ostavila je ime prostoru na kome se sijeku ulice Lučarica i Placa.

Dubrovnik u XIV. stoljeću ima cijeli niz hladovitih mjesta. Kamenom građene palače, kojih uz mnoštvo drvene stambene arhitekture ima dosta, posjeduju atrijske.² Arhivski podaci spominju njihovu opremu. To su često kamene klupe, ograde uz vanjsko stepenište, koje vodi na gornji kat, te pokatkad kamena kruna cisterne. Kneževu sjedište ima trijem³ u dvorišnom dijelu, dok se obližnja, pročelna komunalna loža⁴ spominje u kancelarijskim spisima već u drugoj polovici XIII. stoljeća.

U XIV. stoljeću građen je i klaustar franjevačkog samostana na zapadnom dijelu Place, u blizini gradskih vrata od Pila. Skladni prostor ovog klaustara s izuzetno kvalitetnom skulptorskom opremom ostao je očuvan do danas, dok su ostali, bez obzira da li privatni atrijski ili oni javne namjene, nestali. Oni su ili srušeni potresima ili su uništeni zahvatima pregradnji, preinaka.

Ovoj posljednjoj grupi pripada i dubrovačka luža. Građena je na mjestu spoja⁶ starog trga Platea communis i novog trga – ulice (Placa). Stari trg, koji se nalazi ispred katedrale, Kneževa dvora, vijećnice, arsenala i lučkih vrata (vrata od Ponte) svakako je jedan od najstarijih javnih prostora grada, dok je Placa⁷, kao raniji morski rukavac, tek tijekom XIV. stoljeća bila uređena i izgrađena. Tako se 1327. počinju izgrađivati općinske kuće na njoj južnoj strani, a 1356. na sjevernoj.

Uz postojeću carinarnicu⁸ (spomenuta je već u regulaciji 1296) grade se oko sredine XIV. stoljeća objekti gostinjske, dućanske i naplata velike gradske cisterne, a sve u blizini gradskih vrata od carinarnice.

Popločenje⁹ Place započeto je 1360. Tako Placa postaje glavna os grada visokog, razvijenog srednjega vijeka. U istom razdoblju izgrađen je velik dio kuća na regularanom predjelu Prijeko, sjeverno, i Biskupije, južno od linije velike ulice.

Placa je u svom istočnom dijelu najšira. Tu se 1348. gradi crkva Sv. Vlaha, zaštitnika grada. Uskoro se uz njen sjeverni zid gradi luža. Budući da je Sv. Vlaho glavnim ulazom orijentiran prema zapadu, sjeverno smještena luža nema ulogu crkvenog trijema. Ona je susjedna građevina. Njoj je nasuprot Zlatarska ulica, koja vodi do sjevernih gradskih vrata – onih Sv. Jakova¹⁰. Luža je mjesto sastajanja, mjesto promjena gradske straže¹¹, mjesto susreta najživljeg dijela trgovačkog grada. Tu je tržnica, carinarnica, brodograđilište, u blizini ribarnica, luka.

Filip de Diversis oko sredine XV. stoljeća ovako je opisuje: »Pošto je potrebno da u svakom gradu ima neko zajedničko mjesto za okrepljenje od svakidašnjih briga, mjesto podesno za sastajanje uglednih ljudi i vlastele, stari dubrovački plemići

Sažetak

Godine 1356. izgrađena je u Dubrovniku luža uz sjeverni zid Sv. Vlaha. Smještena je uz tržnicu, koja je postojala uz vrata carinarnice, na istočnom kraju Place. Prema opisu Filipa de Diversisa iz 1440. bile su dvije luže: mala, natkrivena, i velika, bez krova. Uz rubne zidice jedne i druge bile su klupe. Luža je gradsko sastajalište, mjesto susreta, ugodno i zbog hlada. Na početku XVIII. stoljeća, prilikom izgradnje nove barokne crkve Sv. Vlaha, srednjovjekovne su luže srušene. Ostao je spomen na njih; predjel se i danas zove Luža. Ostali su i kameni fragmenti opreme (kapiteli), poznato je popločenje nakon istražnih radova na spomenutom prostoru. Nedavno, nakon objavljivanja plana Dubrovnika iz početka XVII. stoljeća, saznali smo i tlocrtne odnose male i velike luže.

su posred Place sagradili Lužu ili gradsko sastajalište, dosta široko i dugačko, skoro četverougono, opasno zidićem, sa dva ulaza i izlaza. S unutrašnje strane, unaokolo, postavljena su kamena sjedišta pokrivena daskama i prislonjena uza zid. Pošto je Luža pod otvorenim nebom, u njoj se nalazi druga Mala luža, pokrivena crijepom, sa drugim zidićem unaokolo. Unutra se nalaze slična kamena sjedišta sa daskama. Ta natkrivena Luža popločana je četvrtastim crvenim i bijelim kamenom. Pri vrhu na zidu i na gredama velikodostojnici pričvršćuju ploče sa svojim grbovima. To rade prvenstveno francuski, engleski i njemački vladari koji prođu kroz Dubrovnik na putu za sveti Gospodinov grob. Ona druga nepokrivena Luža popločana je četvrtastim opekama među koje su umetnute pruge živog kamena u širini jednog pedlja. S vanjske strane oko Luže obično se prodaje povrće. Unutar Luže, po običaju i staroj navici šetaju, sjede i međusobno raspravljaju dubrovačka vlastela i stranci. Ostali pak rijetko tamo zalaze...

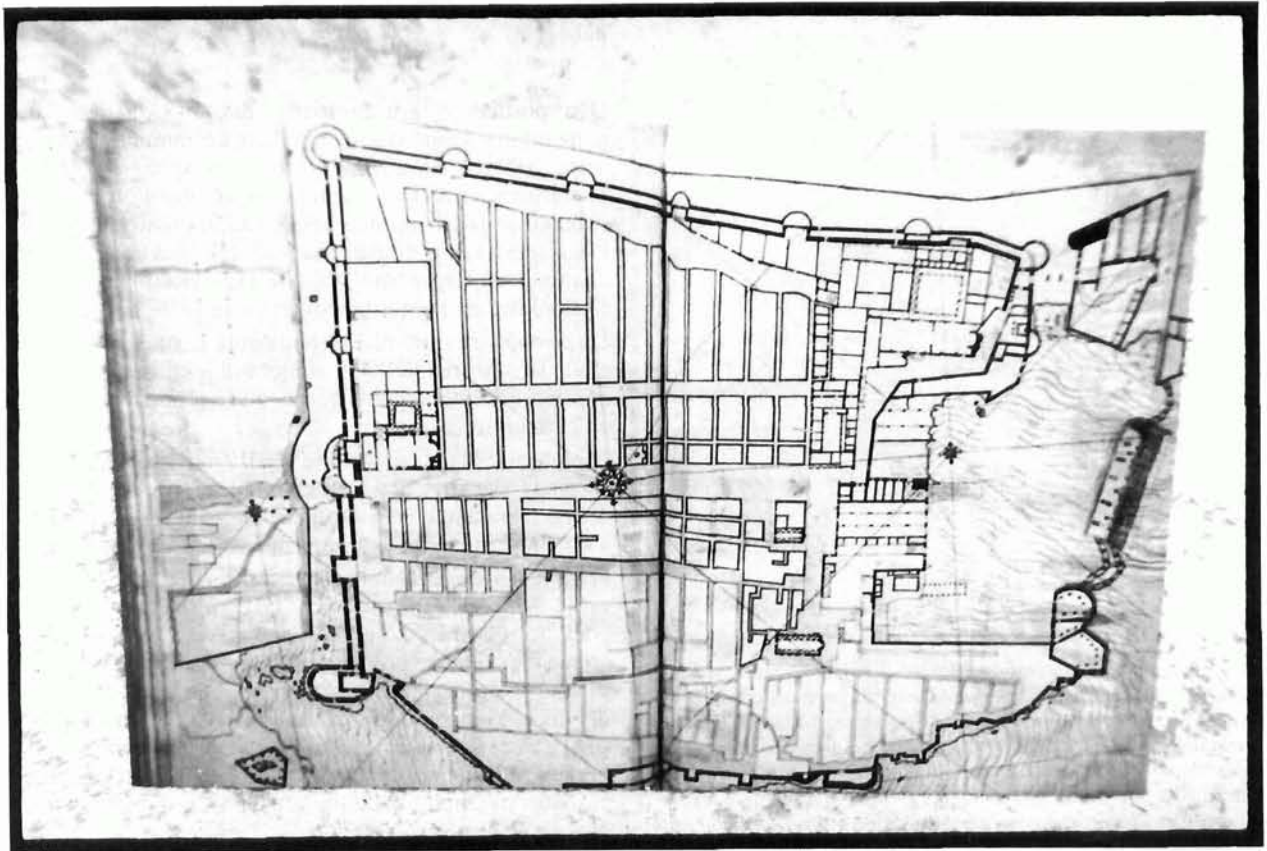
Dosta je, dakle, rečeno o Luži, gdje se također kocka i igra šah, osobito u manjoj«. (Filip de Diversis de Quartigianis, *Opis položaja, državnog uređenja i pohvalnih običaja slavnog grada Dubrovnika*, dio II, glava VIII)¹².

Prikaz Dubrovnika¹³ u vremenu prije potresa 1667. na slici A. de Bellisa *Bogorodica u slavi sa Sv. Vlahom i Sv. Franom* donosi izgled objekta Sv. Vlaha, no luža se ne vidi jer je pogled s juga prema sjeveru.

U našem vremenu niz autora nastoji pobliže prikazati i opisati mjesto postojanja luže. To čini Lukša Beritić u zanimljivom radu *Ubikacija nestalih građevinskih spomenika u Dubrovniku*,¹⁴ dok Cvito Fisković¹⁵ u djelu *Barokni urbanistički zahvat sred Dubrovnika* podsjeća na postojanje kamenih, lisnatih kapitela, koji su do tridesetih godina našeg stoljeća postojali u blizini novoga baroknog Sv. Vlaha. Kapiteli su potjecali s objekta srušene luže.

Zavod za zaštitu spomenika kulture, pod vodstvom Dubravke Beritić, obavlja otkrivanje¹⁶ današnjeg kamenog pokrova luže. Donji je sloj onaj s veće luže, kakvog je opisao De Diversis. Nedavno objavljen plan¹⁷ Dubrovnika iz početka XVII. stoljeća otkrio je i tlocrtne odnose velike i male luže.

Jedan »suvremeno« oblikovan gradski predjel XIV. stoljeća nestao je zauvijek. Na Placi je nakon velikog potresa sagrađen niz baroknih tipskih stambeno-trgovačkih objekata. Carinarnica je ranije zahvatom Paskoja Miličevića i Andrijića postala elegantno renesansno zdanje. Arsenali su potkraj XV. stoljeća dobili novo pročelje uz koje već postoji mala Onofrijeva česma. U istom je stoljeću postavljen Orlandov stup i izrađen gradski sat. A nakon požara na početku XVIII. stoljeća Marino Gropelli¹⁸ gradi novog Sv. Vlaha te stare luže smetaju novom usmjerenju. Crkveni glavni ulaz postavljen je na sjeverno pročelje, orijentiran prema Placi. Straža je prebačena u prostor arsenala.¹⁹ Ostao je naziv luža, a mjesto je i dalje osobito drago za susrete.

Plan Dubrovnika iz početka XVII. stoljeća (Corradino Astengo »Piante e vedute di città – estratto da Studio e Ricerche di geografia«, Torino, 1983)

A plan of Dubrovnik from the early 17th century (Corradino Astengo »Piante e vedute di città – estratto da Studio e Ricerche di geografia«, Torino 1983)

Bilješke

- 1
L. **Beritić**, *Urbanistički razvitak Dubrovnika*, Zagreb, 1958 (na str. 68 pretpostavljeni položaj luže uz crkvu Sv. Vlaha).
- 2
C. **Fisković**, *Prvi poznati dubrovački graditelji*, Dubrovnik, 1955 (poglavlje »Stambeno graditeljstvo«).
- 3
N. **Grujić**, *Knežev dvor u Dubrovniku*, – elaborat, Zagreb, 1981.
- 4
»Die XXVI augusti (1284)...
Qui Thomas non presentavit dictum hominem domino comiti et postmodum dominus comes precepit dicto Thome, sub pena et banno viginti quinque yperperorum, ut non discedat de platea communis, que est ante logias, nisi prius det domino comiti pignora de quinquaginta yperperis. Qui Thomas mandata domini comitis contempnens discessit de dicta platea et iuit extra Ragusium nec dedit pignora supradicta. Facta. Condempnatus yperperis LV. ...« /491. – str. 185/
(*Spisi dubrovačke kancelarije*, knj. III, pripremio J. Lučić, Zagreb, 1988.).
- 5
A. **Badurina**, *Uloga franjevačkih samostana u urbanizaciji dubrovačkog područja*, Zagreb, 1990.
- 6
N. **Dobrović**, *Urbanizam kroz vekove I, Jugoslavija*, Beograd, 1950;
M. **Planić-Lončarić**, *Ceste, ulice i trgovi srednjovjekovnog Dubrovnika*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, br. 29, Split, 1990.
- 7
M. **Prelog**, *Dubrovački statut i izgradnja grada (1272–1972)*, Peristil, br. 14–15, Zagreb, 1971, str. 2; Iste *Prisutnost srednjovjekovnoga grada*, Arhitektura, 204–207, Zagreb, 1988.
- 8
L. **Peko** i D. **Šikić**, *Sponza*, elaborat, Dubrovnik, 1984.
- 9
L. **Beritić**, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*, Zagreb, 1955, str. 14.
- 10
L. **Beritić**, *Dubrovačke zidine*, Dubrovnik, 1958, str. 17.

- 11
L. **Beritić**, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*, Zagreb, 1955 (u popisu strazarskih mjesta iz 1366. navodi se i »kod fondiga Vukasovića, na uglu Luže, na početku ulice Lučarice« 2 osobe).
- 12
Navedeni tekst dio je opisa VIII. glave II. dijela De Diversisova djela objavljenog u prijevodu Ivana Božića, u časopisu »Dubrovnik«, br. 3, Dubrovnik, – 1973.
- 13
Spomenuta slika iz samostana male braće u Dubrovniku objavljena je u knjizi L. **Beritića**, *Utvrdjenja grada Dubrovnika*, Zagreb, 1955.
- 14
Izdano u Prilozima za povijest umjetnosti u Dalmaciji, br. 10, Split, 1956.
U grupi nestalih spomenika objekata Lukša Beritić spominje u Stonu sjenicu koja je postojala u istočnom dijelu stonske Place, između lože straže, crkve Sv. Vlaha i Kneževa dvora. Sjenica je isto kao i luža u Dubrovniku bila omiljeno sastajalište stonskih građana (L. **Beritić**, *Stonske utvrde*, Dubrovnik, 1958).
- 15
Izdano u *Analima Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku*, sv. XIX – XX, Zagreb, 1982.
- 16
Istraživanje popločenja obavljano je tijekom 1977/8. Fotografija M. Mojaša postoji u katalogu *Zlatno doba Dubrovnika*, str. 57.
- 17
S. **Seferović**, *Značajno otkriće – Planovi iz pretpotresnog razdoblja*, Dubrovački vjesnik, 6. listopada 1990. Srdačno zahvaljujem Maji Jelača-Nodari s Dubrovačkog radija i Ivani Burdelez iz Arhiva Dubrovnika na susretljivosti oko kopiranja teksta predavanja profesora I. Principea i N. Arica te fotografije plana Dubrovnika iz početka XVIII. stoljeća.
- 18
K. **Prijatelj**, *Barok u Dalmaciji* u knjizi *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb 1982.
- 19
V. **Marković**, *Ljetnikovac Bozdari u Rijeci dubrovačkoj i Marino Gropelli*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, br. 30, Split, 1990.

Summary

Marija Planić-Lončarić

The Dubrovnik Loggia

The loggia was built in 1356 along the north wall of St. Vlaho. It was located right next to the market that existed along the custom-house door, on the eastern end of Placa (the paseo). According to Filip de Diversis' description from 1440, there were two loggias, a small roofed one and a big one without a roof. There were benches along the edge walls of both loggias. The loggia represented a town meeting place, and was also pleasant because of the shade it provided. In the early 18th century, when a new baroque church of St. Vlaho was being built, the medieval loggias were pulled down. As a remembrance of them, this area is called Luža (loggia) even today. Stone fragments of the equipment (the capitals) remained, and after the research work that was carried out in the above mentioned area, the paving is also known. Following the recent publication of a plan of Dubrovnik from the early 17th century, the ground-plan relation between the small and the big loggia is also known.